

БОРІТЬБА ЗА ПАСТВУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Досліджено конфесійний склад населення країн Латинської Америки. З'ясовано, що більшість населення регіону сповідує католицизм, що стало наслідком тривалого процесу християнізації, який розтягнувся на кілька століть. Новою тенденцією стало те, що протягом останніх десятиліть у процентному співвідношенні чисельність католиків неухильно зменшується, у той час як зростає кількість прихильників протестантських церков. Сучасна релігійна ситуація в Латинській Америці демонструє втрату католицькою церквою свого монопольного становища, на зміну якому приходить релігійний плюралізм. Зроблено висновок, що католицька церква для збереження впливу на маси має змінити свою централізовану структуру і авторитарний стиль управління, більше прислухатися до потреб пастви.

Ключові слова: Латинська Америка, католицизм, протестанти, теологія визволення, секуляризм.

Ще з доби Просвітництва у суспільній думці укорінилася теза про те, що з розвитком науки буде поступово відбуватися зменшення впливу релігії на суспільство. Втім, сьогодні, ми бачимо, що конфлікти на релігійному ґрунті не відійшли в минуле, а конфесійна приналежність й донині залишається важливим чинником розвитку окремих країн та цивілізацій. Традиційно вважається, що країни Латинської Америки є сферою абсолютного домінування католицької церкви, втім, в останні десятиліття тут простежуються суттєві зміни, найважливішими з яких є зниження питомої ваги католиків та зростання чисельності протестантів серед місцевого населення.

В українській історіографії такі зміни майже не відображені, в російській – їм присвячено лише кілька статей [1; 2; 3; 4; 6], натомість європейські та американські дослідники виявили до цих процесів жвавий інтерес [10–16]. Але оцінки трансформацій конфесійної палітри Латинської Америки, їх наслідки далеко неоднозначні, тому існує необхідність продовжити науковий пошук у цьому напрямку.

Отож, метою статті є виявлення змін у релігійному розмаїтті Латинської Америки, спроба їх пояснення та окреслення перспектив розвитку окремих конфесій у майбутньому.

Однією з важливих цілей завоювання Центральної та Південної Америки іспанськими конкістадорами була християнізація місцевого населення. Починаючи з XVI ст. католицька церква стає надзвичайно важливою складовою життя латиноамериканських суспільств. Їх національні культури, соціальні структури, політичні традиції зазнали істотного католицького впливу. Завоювання Нового Світу проходило під гаслом про необхідність навернення місцевих «диких народів» у істинну віру. А самі католицькі священники і місіонери уявляли себе в образі «духовних конкістадорів», котрі відвойовують у диявола людські душі силою слова [7, с. 75].

З висоти XXI ст. можемо констатувати, що християнізація Центральної та Південної Америки відбулась досить успішно, а всесвітньовідомим символом перемоги католицької церкви в регіоні стала статуя Ісуса Христа над бразильським мегаполісом Ріо-де-Жанейро. На Католицькому інформаційному порталі Catholic.uz.

вказується, що Латинська Америка є цілком католицьким континентом: тут проживає близько 40% католиків світу. Понад 95% латиноамериканців вважаються католиками, проте багато з них є пасивними віруючими, церкви не відвідують і церковних обрядів, за винятком шлюбу, хрестин і похорону, не дотримуються. У сільській місцевості переважають послідовники «народного католицизму», що дотримуються різних забобонів [5].

Втім, на сьогодні релігійна картина Латинської Америки виглядає дещо іншою. Формально Латинська Америка все ще залишається основним оплотом католицизму у світі, але католицька церква в регіоні переживає гостру кризу, головною ознакою якої є вже багаторічна тенденція до зниження частки католиків серед населення латиноамериканських країн. Наприклад, в найбільшій країні регіону Бразилії, за інформацією національного Інституту географії і статистики, в 1960 році вважали себе католиками 93,1% населення, а в 2000 – 73,6%. За оцінками дослідного інституту Datafolha, сьогодні до католицької церкви відносять себе 64% громадян Бразилії, в той час як американський центр Pew Research Center вважає, що 34% бразильців належать до харизматичних протестантських конфесій, в першу чергу, до п'ятидесятників. При цьому багато бразильських католиків не бачать нічого поганого в тому, щоб одночасно брати участь в ритуалах афро-бразильських магічних релігій [4].

У Чилі в 2002 р. 70% населення заявили про те, що є католиками, хоча в 1992 році їх було 76,7%. У Коста-Ріці в 1995 році католиками були 84% населення, протестантами та представниками інших релігій – 13%, а в 2001 році католиками тут назвали себе вже 70,3%, представниками інших релігій – 18,7% [2, с. 128]. На середину ХХ ст. населення Колумбії було майже стовідсотково католицьким, тоді як сьогодні лише 2/3 жителів країни заявляють про свою приналежність до Католицької Церкви. У Гватемалі католики становлять близько половини населення, тоді як чисельність протестантів досягла вже 1/3 населення [15]. Паралельно збільшенню протестантських громад у країнах Латинської Америки росте число атеїстів і людей без певної релігійної приналежності. Наприклад, у березні цього року мексиканський Інститут статистики, географії та інформаційних технологій опублікував дані, згідно з якими в країні щорічно число католиків збільшується на 1,7%, а осіб атеїстів – на 5,2% [4].

Ведучи мову про сучасну релігійну ситуацію в Латинській Америці Даніель Левін зазначає, що 500-річна монополія католицизму в регіоні змінилась релігійним плюралізмом. У великих містах релігійна сцена являє собою квітучу мішанину церков, каплиць, вуличних проповідників, телевізійних і радіопередач, які ведуть боротьбу за увагу і прихильність адептів [13, с. 123].

Становище католицизму змінюється у 60-ті роки ХХ ст., чому сприяли ряд факторів. Насамперед далися взнаки кризові явища всередині католицизму, який не міг задовольнити потреби частини своїх прихильників з огляду на традиційний для церкви консерватизм. Спроба подолати цю проблему проявилася у появі так званої «теології визволення». Потенціал для зародження течії, що закликає до встановлення соціальної рівності в рамках оновленої церкви, давно існував в Латинській

Америці, однак раніше ці тенденції придушувалися. Ситуація докорінно змінилася в 60-ті роки ХХ ст. Другий Ватиканський собор (1962–1965 роки) і Друга конференція латиноамериканської єпископальної ради в Медельїні у 1968 р. призвели до прийняття радикально модернізованої соціальної доктрини. З цього часу всередині католицької церкви в Латинській Америці оформилися дві течії: традиційна і обновленська, ідеологією якої стала «теологія визволення». Новий напрямок відрізнявся чіткою орієнтацією на участь Церкви в політичній боротьбі заради звільнення латиноамериканців не тільки від первородного гріха, але й від усіх видів соціального та економічного гноблення [4].

Представники «теології визволення» зазнали значного впливу марксизму, звідки вони запозичили критику капіталістичної системи, вчення про класи, класову боротьбу, рушійні сили історії, революцію тощо [3, с. 173–174]. При цьому вони підкреслювали, що Святе Письмо залишається єдиним вищим джерелом істини, а сама ідея боротьби за визволення є біблійною та християнською.

Кінець Холодної війни, демократизація країн Латинської Америки і критична позиція Ватикану призвели до спаду популярності «теології визволення», починаючи з кінця 1980-х років. Багато представників цих ідей взагалі відійшли від Церкви, обравши громадську чи політичну кар'єру. Його головною спадщиною стала різка зміна ставлення до католицизму в регіоні. У ХІХ–ХХ століттях Католицька Церква в країнах Латинської Америки не раз переживала гоніння, проте завжди в цілому відновлювала свої позиції. Однак «теологія визволення» завдала їй важкий удар зсередини, оговтатися від якого латиноамериканські католики не можуть і досі [4].

Не вміючи дати відповідь на духовні запити людей, діячі «теології визволення» спробували задовольнити їх соціально-економічні запити, але й тут зазнали невдачі, яка підірвала позиції католицизму як такого. Найбільш важливим результатом «теології визволення» стала наростаюча секуляризація католицьких країн регіону і падіння авторитету Церкви і релігії. У цьому відношенні довгостроковий вплив «теології визволення» на Латинську Америку можна порівняти з впливом Реформації на Європу.

Ставка «теології визволення» на нижчі соціальні верстви виявилася програвшою. Як сказав один з баптистських пастирів «католицька церква вибрала бідних, а бідні вибрали євангеліків» [15]. Поки католики брали участь у політичній боротьбі, з'ясувалося, що харизматичні протестантські конфесії набагато ефективніше працюють з духовними і соціальними потребами низів суспільства. Їх проповідь для бідних і жебраків в ряді країн виявилася дуже успішною.

Потужним чинником розриву з католицизмом стає урбанізація. Як зазначає священник Фернанду Альтемейер з Католицького університету Сан-Паулу, «міське життя засноване на споживанні» – а на цьому полі католикам складно змагатися з активними протестантськими місіонерами, які традиційно пов'язують віру і матеріальне благополуччя. Сільський житель, опинившись у місті, не перестає бути віруючим, але протестантизм здається йому більш привабливим, адекватним ситуації [9].

Поряд з наступом протестантів, проти Католицької Церкви в Латинській Америці сьогодні діє і ряд соціальних факторів. Набуває поширення релігійний синкретизм – явище, коли людина синтезує різні релігій в свою власну віру. Це відноситься не тільки до практичного дотримання релігійних норм, але й до самої теології [16]. У Латинській Америці відбувається поступова плюралізація духовного життя. Все більше людей заявляють про свою неналежність до жодної конфесії. Нарешті, підйом індіанського націоналізму в деяких країнах призводить до спроб реанімувати язичницькі релігії. Найбільш яскравим прикладом такого змісту стало запровадження президентом Болівії Ево Моралесом державного культу індіанської богині родючості Пачамама. Характерні тенденції і на північному сході Бразилії, де деякі духовні лідери негрів і мулатів намагаються очистити афро-бразильські магичні культи від католицьких і європейських впливів, відновивши в чистому вигляді африканську язичницьку релігію [4].

Ще одним негативним фактором для католицької церкви є релігійний індивідуалізм. Якщо протестантизм часто фокусує увагу віруючих на суспільні потреби, а католицизм – на потребах самої церкви, то євангелісти сповідують понад усе особисте спасіння. Методисти та пресвітеріанці піднімають паству на боротьбу за заборону ядерної зброї або на допомогу безхатькам, а євангелісти переконують віруючих, що вони можуть вступити в безпосереднє спілкування з Богом. І це приваблює людей [16]. Протестантське Євангеліє пропонує латиноамериканцям нову надію і духовну розраду в згуртованих місцевих церквах, серед гнітючих реалій повсякденного життя. Виступаючи перед своїми одновітряними, п'ятидесятниця Нілза Коста з Ріо-де-Жанейро зазначала: «Я щаслива, коли я перебуваю у церкві, молюсь, співаю в оточенні любові Ісуса». Баптист Рікардо Араужо, будівельник з Сан-Паулу так пояснював своє навернення: «Без Ісуса я був ніким, але я знайшов себе через нього» [15]. Таким чином, частина латиноамериканців відмовляється від католицизму, знаходячи для себе альтернативу в різних протестантських євангельських конфесіях, або в синкретичній мішанині різних релігійних складових.

Отже, сьогодні швидко йде процес остаточної руйнації монопольного становища Католицької Церкви. У Латинській Америці відбувається формування нової моделі розвитку, пов'язаної, насамперед, з міською культурою, секуляризмом, релігійним плюралізмом і віддаленням від патріархального сільського укладу, доктрин і практик ортодоксального католицизму. У найближчі роки можна чекати підйому євангельського руху і зростання напруженості в його відносинах з католицькою церквою, а отже, і можливого втручання держави з метою мінімізувати цю напруженість. Водночас, сама католицька церква для збереження впливу на маси має змінити свою централізовану структуру і авторитарний стиль управління, більше прислухатися до потреб пастви.

Список використаних джерел

1. Даннянберг А. Н. Католическая церковь и «левый поворот» в Латинской Америке / А. Н. Даннянберг // Международные отношения. – 2014. – №1. – С.4–10.

2. Даннянберг А. Н. Кризис католицизма в Латинской Америке: причины и последствия / А. Н. Даннянберг // Человеческий капитал. – 2013. – №2 (50). – С.126–130.
3. Денисенко А. В. Чому теологія визвольного руху використовує марксистські ідеї? / А. В. Денисенко // Гуманітарні студії. – 2012. – Вип.15. – С.170–183.
4. Карякин А. Латинская Америка: прощение с католицизмом? [Электронный ресурс] / А. Карякин. – Режим доступа: <http://terra-america.ru/latinskaya-america-proshanie-s-katolicizmom.aspx>
5. Католическая церковь в Латинской Америке [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.catholic.uz/katolizm/10-katolicheskaya-cerkov-v-latinskoy-amerike.html>
6. Коваль Т. Б. Новый свет папы Франциска / Т. Б. Коваль // Латинская Америка. – 2013. – №7. – С.4–20.
7. Кофман А. Ф. Чудо конкисты / А. Ф. Кофман // Латинская Америка. – 2004. – №2. – С.73–88.
8. Минин С. Ловцы человеков. Католических священников в Латинской Америке призвали идти в народ [Электронный ресурс] / С. Минин // Независимая газета. Религии. 06.06.2007. – Режим доступа: http://www.ng.ru/ng_religii/2007-06-06/1_catchers.html
9. Минин С. Магия цифр [Электронный ресурс] / С. Минин // Независимая газета. Религии. 16.04.2008. – Режим доступа: http://www.ng.ru/ng_religii/2008-04-16/5_magic.html?id_user=Y1
10. Daniel H. Levine. The Future of Christianity in Latin America // Journal of Latin American Studies. – Vol.41, No.1 (Feb., 2009). – P.121–145.
11. Dixon D. The New Protestantism in Latin America: Remembering What We Already Know, Testing What We Have Learned / David E. Dixon // Comparative Politics. – Vol.27, No.4 (Jul., 1995). – P.479–492.
12. Freston P. Evangelical Christianity and Democracy in Latin America (Evangelical Christianity and Democracy in the Global South) / Paul Freston. – Oxford University Press, 2008.
13. Martin D. Tongues of Fire: The Explosion of Protestantism in Latin America / David Martin. – Oxford, Basil Blackwell, 1990.
14. Ostling R. The Battle for Latin America's Soul / Richard N. Ostling // Time. – Sunday, June 24, 2001. – Режим доступа: <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,156277,00.html>
15. Sellers R. Nine global trends in religion [Электронный ресурс] / R. Sellers // Futurist. – Wash., 1998. – Vol.32, №1. – Режим доступа: http://greymatterresearch.com/index_files/Grey_Matter_Article_Nine_Global_Trends.pdf
16. Stoll D. Is Latin America Turning Protestant? The Politics of Evangelical Growth / David Stoll. – Berkeley, University of California Press, 1990.

References

1. Dannyaenberg A. N. Katolicheskaya tserkov i «levyy povorot» v Latinskoy Amerike / A. N. Dannyaenberg // Mezhdunarodnyye otnosheniya. – 2014. – №1. – С.4–10.
2. Dannyaenberg A. N. Krizis katolitsizma v Latinskoy Amerike: prichiny i posledstviya / A. N. Dannyaenberg // Chelovecheskiy kapital. – 2013. – №2 (50). – С.126–130.
3. Denysenko A. V. Chomu teolohiia vyzvolnoho rukhu vykorystovuiye marksystskiy idey? / A. V. Denysenko // Humanitarni studii. – 2012. – Vyp.15. – С.170–183.
4. Karyakin A. Latinskaya Amerika: proshanie s katolitsizmom? [Elektronnyy resurs] / A. Karyakin. – Rezhim dostupa: <http://terra-america.ru/latinskaya-america-proshanie-s-katolicizmom.aspx>
5. Katolicheskaya tserkov v Latinskoy Amerike [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.catholic.uz/katolizm/10-katolicheskaya-cerkov-v-latinskoy-amerike.html>
6. Koval T. B. Novyy svet papy Frantsiska / T. B. Koval // Latinskaya Amerika. – 2013. – №7. – С.4–20.
7. Kofman A. F. Chudo konkisty / A. F. Kofman // Latinskaya Amerika. – 2004. – №2. – С.73–88.
8. Minin S. Lovtsy chelovekov. Katolicheskikh svyashchennikov v Latinskoy Amerike prizvali idti v narod [Elektronnyy resurs] / S. Minin // Nezavisimaya gazeta. Religii. 06.06.2007. – Rezhim dostupa: http://www.ng.ru/ng_religii/2007-06-06/1_catchers.html
9. Minin S. Magiya tsifr [Elektronnyy resurs] / S. Minin // Nezavisimaya gazeta. Religii. 16.04.2008. – Rezhim dostupa: http://www.ng.ru/ng_religii/2008-04-16/5_magic.html?id_user=Y1
10. Daniel H. Levine. The Future of Christianity in Latin America // Journal of Latin American Studies. – Vol.41, No.1 (Feb., 2009). – P.121–145.

11. Dixon D. The New Protestantism in Latin America: Remembering What We Already Know, Testing What We Have Learned / David E. Dixon // Comparative Politics. – Vol.27, No.4 (Jul., 1995). – P.479–492.
12. Freston P. Evangelical Christianity and Democracy in Latin America (Evangelical Christianity and Democracy in the Global South) / Paul Freston. – Oxford University Press, 2008.
13. Martin D. Tongues of Fire: The Explosion of Protestantism in Latin America / David Martin. – Oxford, Basil Blackwell, 1990.
14. Ostling R. The Battle for Latin America's Soul / Richard N. Ostling // Time. – Sunday, June 24, 2001. – Rezhyim dostupu: <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,156277,00.html>
15. Sellers R. Nine global trends in religion [Elektronnyj resurs] / R. Sellers // Futurist. – Wash., 1998. – Vol.32, №1. – Rezhyim dostupu: http://greymatterresearch.com/index_files/Grey_Matter_Article_Nine_Global_Trends.pdf
16. Stoll D. Is Latin America Turning Protestant? The Politics of Evangelical Growth / David Stoll. – Berkeley, University of California Press, 1990.

Opriya I. A., *Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of world history, Ivan Ohienko Kamianets–Podilsky National University (Ukraine, Kamianets–Podilsky),*
igoropriya@mail.ru

The struggle for the flock: modern tendencies of religious life in Latin America

The article examines the religious composition of the population of Latin America. It was found that the majority of the region's population professes Catholicism, which was the result of a long process of Christianization which lasted for several centuries. The new trend is that in recent decades the percentage of the number of Catholics is steadily decreasing, while a growing number of supporters of the Protestant churches. Contemporary religious situation in Latin America demonstrates the loss of the Catholic Church of its monopoly position and comes religious pluralism. It is concluded that the Catholic Church is to preserve influence on the masses must change its centralized structure and authoritarian management style, more listen to the needs of the congregation.

Keywords: *Latin America, Catholicism, Protestants, liberation theology, secularism.*